

АДАПТАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті висвітлено підходи науковців до питання адаптації студентів до навчання у ВНЗ; розкрито авторські підходи до розуміння сутності адаптації іноземних студентів до навчання в українському виші; обґрунтовано фактори, етапи процесу адаптації іноземних студентів до навчання в українському виші як інституті соціалізації особистості; з'ясовано поняття адаптованість іноземних студентів як стан гармонійної взаємодії іноземних студентів з новим навчально-виховним та соціальним середовищем.

Ключові слова: адаптація, адаптованість, фактори адаптації, етапи адаптації, іноземний студент, навчання в українському виші.

Однією з тенденцій розвитку сучасної освіти є її інтернаціоналізація, яка виражається в збільшенні кількості студентів, що здобувають освіту за межами рідної країни. Як свідчить статистика, приблизно двоє зі ста тих, хто навчається у вищій школі у світовому масштабі, є іноземними студентами. Найбільший контингент іноземних студентів сьогодні приймають США, Канада, Австралія, Франція, Німеччина, Великобританія.

До України щорічно на навчання приїздить понад 40 тис. студентів з різних країн світу. Згідно зі звіту інституту статистики ЮНЕСКО, у 2010 р. в Україні навчалось понад 37,7 тис. міжнародних студентів. Найбільш привабливими українські виші є для китайських студентів (у вказаний період в Україні навчалось 5,2 тис. китайців). Цікаво, що Міністерство освіти і науки України оцінює кількість іноземних студентів вищою, ніж ЮНЕСКО. Так, за словами Д. Табачника, в 2011 р. в Україні навчалось 53,5 тис. іноземців. Отже, підготовка іноземних студентів має політичну, економічну й соціальну значущість для країн, які надають освітні послуги, що виводить проблему створення особливих умов для цієї групи осіб на державний рівень.

Щодо дослідження науковцями проблеми адаптації студентів до умов ВНЗ, то перші дотики до зазначених питань припадають на 60–70-ті рр. ХХ ст. Дослідники (Д. Андреева, Р. Нізамов, В. Секун та ін.) акцентували увагу на виявленні проблем, труднощів адаптації; визначенні особистісних якостей, що забезпечують найбільш ефективну й швидку адаптацію.

У подальшому значний інтерес науковців (Р. Бибріх, Т. Буякас, Т. Кудрявцев, Л. Мітіна, А. Сухарев, Т. Щеглова та ін.) викликали питання динаміки процесу адаптації студентів, проблеми подвійної адаптації студентів (адаптація до ВНЗ та обраної професії), факторів, що зумовлюють її успіх (наявність професійної орієнтації особистості; знання про умови організації навчання у ВНЗ; сформованість у студентів професійно важливих якостей; рівень ставлення до навчання та майбутньої професійної діяльності), змін, що зазнає особистість у процесі адаптації, формуванні в майбутніх фахівців “образу – Я”.

Мета статті – висвітлити питання щодо адаптації студентів до навчання у ВНЗ; розглянути підходи до розуміння сутності адаптації іноземних студен-

тів до навчання в українському виші; розкрити фактори, етапи процесу адаптації іноземних студентів.

У контексті адаптації іноземних студентів до навчання в українському виші перш за все зазначимо, що освіта являє собою безмежний соціокультурний простір, де зароджуються моральні цінності, цілі й сутність людського буття. Вона слугує основою для розвитку духовного потенціалу студента, його самосвідомості в культурно зумовленому середовищі, забезпечує умови для його саморозвитку, визначаючи ціннісну основу. Важливим орієнтиром в освіті вищої школи є індивідуальність студента, його неповторність та унікальність. Студент виступає як активний суб'єкт освітнього процесу, де провідною визнається його активна позиція.

Поняття адаптації студентів до навчання у ВНЗ було предметом дослідження значної когорти науковців (Г. Александров, Т. Алексеева, Н. Бордовська, О. Орехова, П. Просецький, А. Реан, С. Розум, І. Ширяєва та ін.), які по-різному розуміли його, розглядаючи як: процес активного пристосування й вольової реалізації засвоєних норм та цінностей в умовах конкретної ситуації; пристосування особистісних якостей до умов цього ВНЗ і формування на цій основі нових соціально та професійно значущих якостей, що забезпечують реалізацію особистісного потенціалу студента [1, с. 28]; активне творче пристосування студентів до умов вищої школи, у процесі якого в них формуються вміння й навички організації розумової діяльності, здібності до обраної професії, раціональний колективний та власний режим праці, дозвілля й побуту, система роботи з професійної самоосвіти та самовиховання професійно значущих якостей особистості [5, с. 21]; процес активного пристосування студентів до навчально-виховного середовища ВНЗ, що включає оволодіння знаннями, уміннями й навичками, новими формами та методами навчальної роботи, залучення до нових видів пізнавальної й наукової діяльності, засвоєння нових соціальних норм, звичаїв, традицій, вимог колективу, нових побутових умов життя в студентському гуртожитку з урахуванням особливостей національної культури, цінностей, норм [4, с. 116]; процес взаємодії студента з освітнім середовищем вищого навчального закладу, що включає внутрішні зміни його особистісних характеристик, уявлень про життя; засвоєння необхідних для життєдіяльності нових соціальних норм, відносин, що базуються на навчальній, трудовій, культурній, комунікативній діяльності, та активний вплив на середовище згідно з особистісними та суспільними потребами, прийняттям на себе нової соціальної ролі; формування стійкої системи ставлення до всіх компонентів педагогічної системи, що забезпечують адекватну поведінку, сприяють досягненню цілей педагогічної системи.

Для нас цікавими виявилися погляди Т. Волгіної, яка акцентує, що адаптація до вузівського способу життя, навчання, дозвілля пов'язана зі стрімкою зміною соціального стану особистості. Основний зміст процесу адаптації дослідниця визначає як: нове ставлення до професії; засвоєння нових навчальних норм, оцінок, способів та прийомів самостійної роботи; пристосування до нового навчального колективу, його звичаїв і традицій; оволодіння новими видами наукової діяльності, науково-дослідної роботи студентів; пристосування до нових побутових умов у студентському гуртожитку, нових зразків студентської культури, нових форм використання вільного часу [2].

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що вчені сходяться в думці, що адаптація особистості до навчання у ВНЗ – складний, довготривалий,

гострий, інколи навіть болісний процес, зумовлений необхідністю відмови від звичного, подолання значної кількості різнопланових адаптаційних проблем та професійних труднощів. Адаптація впливає на розвиток особистості студента. Її перебіг здебільшого залежить від особистісних якостей людини, які набувають змін у процесі адаптації. І нарешті, процес адаптації студентів (зокрема іноземців) до умов ВНЗ має свої особливості, відмінні від професійної адаптації фахівця.

Отже, вищий навчальний заклад як соціальний інститут виконує адаптивно-адаптувальну функцію. З одного боку, налаштовує навчальний процес на потреби іноземних студентів, а з іншого – іноземний студент налаштовується на вимоги ВНЗ, і це є проміжною ланкою адаптації студентів у суспільстві. На думку Н. Капустіна, вищезазначене досягається завдяки наявності в освітній системі таких якостей, як гнучкість, відкритість, полікультурність.

Зупинимося на особливостях студентського віку. Період навчання у ВНЗ – важливий етап соціалізації людини, засвоєння нових настанов, правил навчання, цінностей суспільства, який відбувається одночасно з процесом адаптації до навчального процесу. У студентському віці задіяні всі механізми соціалізації: засвоєння соціальної ролі студента, підготовка до оволодіння соціальної ролі фахівця, механізми наслідування, механізми соціального впливу з боку викладачів та студентської групи. Для студентського віку характерно прагнення до самостійності, активного вибору того чи іншого стилю спілкування й поведінки. Повноцінне навчання й творче зростання студента неможливі поза партнерських, колегіальних відносин зі старшими професіоналами. Входячи до співтовариства, студент оволодіває нормами професійної етики: обґрунтованість та виваженість суджень, відкритість новим ідеям, відповідальність перед тими, хто буде використовувати їх на працювання.

Адаптація студентів до навчальної діяльності, на думку дослідників, визначається такими факторами:

– *соціально-психологічними* (вибір навчального закладу, мотивованість до навчання, здібності та внутрішні можливості, наявність попереднього досвіду, навичок);

– *психолого-педагогічними* (загальна підготовленість до професійного навчання, що передбачає достатній рівень навчальної компетентності та цілісність образу майбутньої професії (Д. Порох); суб'єктна позиція студентів у навчальній діяльності й орієнтація на особистісно-професійний саморозвиток; характер спрямованості та рівень професійної діяльності викладача, його здібності до навчання студентів (Л. Почебут);

– *індивідуально-особистісними* (рівень освіти, мовної та мовленнєвої підготовки, мотивованість на здобуття освіти, комунікабельність, наявність знайомих та друзів у новій країні, власна аксіосфера, її співвідношення із загальнолюдськими цінностями тощо).

Дійсно, адаптація іноземних студентів до навчання у ВНЗ торкається перелічених факторів, включаючи також і фізіологічний рівень, коли відбуваються зміни їх внутрішнього стану, настроїв, відчуттів. Крім того, абітурієнт, як правило, не має ясного уявлення про майбутню професію, її завдання. Тим більше він не в змозі оцінити освітню концепцію навчального закладу, вагомість тієї чи іншої навчальної дисципліни для майбутньої професійної діяльності. За таких умов важливим фактором адаптації до навчання стає забезпечення орієнтування студента в тому освітньому маршруті, яким він має йти.

Навчальна діяльність є лише однією з багатьох сторін життя студента. Протягом навчання у ВНЗ кожен студент продовжує свій особистісний розвиток, стикається з багатьма проблемами, пов'язаними з його вступом до дорослого життя (нові ділові відносини, нове середовище однолітків та дорослих, переїзд до іншого міста або країни тощо). Постійне вирішення цих проблем потребує внутрішньої самоорганізації, вміння розподіляти час та сили, стимулює роботу з виявлення й усвідомлення життєвих пріоритетів, уточнення перспективних планів. Підтримка студентів у процесі вирішення цих проблем також визначає процес їх адаптації до навчання у ВНЗ.

Щодо етапності процесу адаптації студентів до навчання у виші, то погляди науковців відрізняються.

Так, І. Симаєва [6] виділяє такі етапи адаптації студентів:

- фізіологічна (близько 2 тижнів);
- психологічна (до 2 місяців);
- соціально-психологічна (триває до 3 років).

П. Просецький [5] акцентує на таких етапах: переадаптація, дезадаптація, реадаптація, десадаптація. Т. Алексєєва [1] презентує власний погляд на динаміку процесу адаптації студентів до навчання у ВНЗ: стадія переадаптації, стадія адаптування, що починається ефектом “обманутих сподівань”, розчарування у професії, стадія постадаптації, що характеризується остаточним оформленням індивідуального стилю навчальної діяльності, звуженням інтересів за рахунок кристалізації професійних інтересів, сформованим колом спілкування і визначенням соціальної ролі [1, с. 29–31]. Дін Сінь виокремлює такі етапи адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ: входження в студентське середовище, засвоєння основних норм інтернаціонального колективу, вироблення власного стилю поведінки, формування стійкого позитивного ставлення до майбутньої професії, подолання мовного бар'єра, посилення відчуття академічного рівноправ'я [3]. На думку М. Вітківської та І. Троцук, етапами адаптації іноземних студентів у ВНЗ є: входження в студентське середовище; засвоєння основних норм інтернаціонального колективу, вироблення власного стилю поведінки; формування стійкого позитивного ставлення до майбутньої професії, подолання мовного бар'єра, зростання відчуття академічної спільноти.

Підсумовуючи, зазначимо, що адаптація особистості до навчання у ВНЗ – складний, довготривалий, динамічний процес. Він коливається, оскільки навіть протягом одного дня відбувається переключення на найрізноманітніші сфери (діяльність, спілкування, самосвідомість). Адаптація студента до умов ВНЗ охоплює всі сфери студентського життя.

На нашу думку, специфіка досліджуваного виду адаптації особистості в його багатоаспектності: це адаптація до умов життя в іншій країні, її традицій, культури, норм суспільної поведінки, нового соціального оточення; цінностей, норм; навчально-виховного середовища ВНЗ, що включає оволодіння знаннями, вміннями й навичками, новими формами та методами навчальної роботи, залучення до пізнавальної й наукової діяльності; міжкультурної комунікації з представниками країни перебування тощо.

Унаслідок вищезазначеного логічно дійти такого висновку: *адаптацію іноземних студентів до навчання у вищих закладах України розуміємо як процес активного пристосування студентів до умов життя в іншій країні, її традицій,*

норм суспільної поведінки, нового соціального оточення; навчально-виховного середовища, що включає нове ставлення до професії, навчальних норм, оцінок, способів та прийомів самостійної роботи; навчального колективу, його звичаїв і традицій; нових зразків студентської культури, форм використання вільного часу; засвоєння та визнання особистістю цінностей, комунікативних норм і вимог нового соціального середовища.

Результатом процесу адаптації іноземних студентів є адаптованість. Відповідно, адаптованість іноземних студентів – стан гармонійної взаємодії іноземних студентів з новим навчально-виховним та соціальним середовищем, в якому вони задовольняють більшість власних фізичних і духовних потреб, адекватно виконують вимоги до них у процесі навчання й позитивно налаштовані на нове соціальне середовище.

Труднощі, пов'язані з адаптацією іноземних студентів, можна поетапно вирішити, ураховуючи механізм, що виокремлений в адаптаційному процесі (автономність, асиміляцію, інтеграцію), і таким чином скорегувати їх входження в освітнє середовище. Фасилітації адаптації іноземців у ВНЗ сприяє спеціальним чином організована педагогічна підтримка.

Висновки. Навчальна діяльність іноземних студентів, що здобувають освіту в українських вишах, їх професійне становлення й розвиток залежать від успішної адаптації до українського вишу. Адаптація іноземних громадян – змістовно складний та багатоплановий, досить гострий процес. Це не лише адаптація особистості до соціальної ролі та соціального стану “іноземного студента”, а й оволодіння нею новим соціокультурним, соціокомунікативним середовищем, життєвим простором. Успіх адаптації іноземних студентів до навчання в українському виші залежить від ефективної педагогічної підтримки зазначеного процесу.

Список використаної літератури

1. Алексеева Т.В. Психологичні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / Т.В. Алексеева ; КНУ ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 204 с.
2. Волгина Т.Ю. Адаптация студентов к обучению в педагогическом вузе: трудности, проблемы, пути их решения [Электронный ресурс] / Т.Ю. Волгина // Электронный научный журнал “Вестник Омского государственного педагогического университета”. – 2007. – Режим доступа: www.omsk.edu.
3. Дін Сінь. Психологічний супровід соціальної адаптації китайських студентів в Україні : автореф. дис. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Дін Сінь ; Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського. – Одеса, 2009. – 21 с.
4. Орехова Е.Ю. Особенности процесса адаптации студентов коренных малочисленных народов Севера, ханты и манси, к учебно-воспитательной деятельности в вузе / Е.Ю. Орехова // Психолого-педагогические науки : Вестник Поморского государственного университета. – 2006. – № 6. – С.115–121.
5. Просецкий П.А. Психологические особенности адаптации студентов нового приёма к условиям обучения в вузе / П.А. Просецкий. – Минск : Слово, 1996. – 85 с.
6. Симаева И.Н. Динамика эмоционально-чувственного состояния личности в процессе адаптации к деятельности / И.Н. Симаева. – Калининград : Радуга, 2002. – 267 с.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2013.

Син Чжефу. Адаптация иностранных студентов к обучению в высших учебных заведениях Украины

В статье раскрыты подходы ученых к вопросу адаптации студентов к обучению в вузе; показаны авторские подходы к пониманию сущности адаптации иностранных студентов к обучению в украинском вузе; обоснованы факторы, этапы процесса адаптации иностранных студентов к обучению в украинском вузе как институте социализации личности; выяснена сущность понятия адаптивность студентов как состояние гармонического взаимодействия иностранных студентов с новой учебно-воспитательной и социальной средой.

Ключевые слова: адаптация, адаптивность, факторы адаптации, этапы адаптации, иностранный студент, обучение в украинском вузе.

Sin Chzhefu. Adaptation of foreign students to studying at higher educational establishments of Ukraine

Scientific approaches to the question of students' adaptation to studying at higher educational establishments have been reflected in the article; the author's approaches to understanding the essence of foreign students' adaptation to studying at Ukrainian higher educational establishments have been exposed; factors, stages of foreign students' adaptation process to studying at Ukrainian higher educational establishments as an institute of personality socialization have been grounded; the concept of foreign students' adaptability as a state of harmonious co-operation of foreign students with new educational, pedagogical and social environment has been found out.

Key words: adaptation, adaptability, adaptation factors, adaptation stages, foreign student, studying at Ukrainian higher educational establishments.